

студентів мають середній рівень потреби в досягненні, низький рівень потреби в схваленні, високий рівень мотивації до уникнення невдач і в рівному співвідношенні спрямованість на спілкування та на справу.

N. Podbutskaja, E. Kurjavsky

MOTIVATIONAL ORIENTATION OF STUDENTS OF THE HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Psychological studying of motivation and its formation are two parties of the same process of education of motivational sphere of the person of the student. During the researches spent by us it has been revealed that the majority of students the average level of requirement for achievement, low level of requirement for approval, high level of motivation to avoiding of failures and in an equal parity have an orientation on dialogue and on business.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2010

УДК 378.14

*I.В. Середа,
м.Миколаїв, Україна*

КУЛЬТУРА САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна цивілізація стрімко перетворює навколишнє середовище, соціальні інститути, побут людей. У зв'язку з цим культура оцінюється як фактор творчої життєпобудови, як невичерпне джерело сучасних нововведень.

У європейській культурі існує поняття "людина, що сама себе створила", тобто власними зусиллями піднесла себе на вищий рівень розвитку. Така самотворчість дуже поважається у суспільстві і вважається високою моральною та соціальною чеснотою. У нашій суспільній свідомості самовдосконалення поки не має такої високої оцінки. Проте вже сьогодні неможливо обійтись без орієнтації на світові стандарти освіти, виховання та розвитку особистості. В умовах загострення проблем цивілізації проблеми людського життя, його сенсу, творчої побудови з метою максимального самовдосконалення і самореалізації особистості, а також розуміння унікальності, винятковості життя, повага до іншої особистості, нації, держави набувають особливої актуальності.

Педагогічною наукою накопичено значний досвід із вивчення теорії та практики самовиховання особистості. Сутність, особливості, основні напрями і

методи самовиховання розкриті в працях О.І. Донцова, С.Г. Карпенчук, О.І. Кочетова, Л.Н. Куликової, П.Н. Осипова, Л.І. Рувинського, М.Г. Тайчинова та ін. Методичні аспекти організації самовиховання молоді стали предметом аналізу В.Б. Бондаревського, Р.С. Гариф'янова, М.Ю. Красовицького, В.М. Оржеховської, Г.К. Селевка, В.О. Сухомлинського, І. Томана. Проте проблема системного аналізу та узагальнення феномену самовиховання особистості з позицій оволодіння його культурою ще недостатньо досліджена у теоретичному та методичному аспектах. Тому *метою* цієї статті є співвіднесення понять «культура» і «самовиховання» та визначення основних аспектів культури самовиховання особистості (на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей університету).

Отже, розглянемо таке поняття, як «культура». Культура як багатогранне суспільне явище, що історично розвивається, виражає спосіб життя людини, її родову специфіку та призначення.

Визначення поняття «культура» досить різноманітні – від простого протиставлення природі до дефініції культури як історично визначеного рівня розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, вираженого у типах організації життя і діяльності людей. Культура трактується і як спосіб духовного освоєння дійсності на основі системи цінностей, і як розгортання творчої діяльності людини, спрямованої на пошук сенсу буття.

Культура – це поняття, що охоплює всю творчу створюючу діяльність людини; сукупність умінь, які досконало її забезпечують; результат цієї діяльності, взятий як у своєму вищому прояві – мистецтві, так і той, що містить все, що створено руками людини, всю «другу природу» [3].

Культуру можна представити в єдності трьох її нерозривно пов'язаних аспектів: способів соціокультурної діяльності людини, результатів цієї діяльності, ступеня розвитку особистості.

Культура засвоюється особистістю у процесі соціалізації і являє собою сукупність загальноприйнятих зразків поведінки, мислення і світосприйняття, а також індивідуально значущих дій.

Важливою ознакою культури є її всепроникаючий характер, обов'язкове включення до всіх сфер життя суспільства і особистості.

На основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури можна визначити такі основні функції культури:

- *людинотворча (перетворювальна)* – забезпечує світорозуміння, формування, виховання та соціалізацію людини;
- *інформаційна* – забезпечує процес культурної наступності та різні форми історичного прогресу;
- *пізнавальна (гносеологічна)* – потреба у ній витікає з прагнення будь-якої культури створити свою картину світу;

- *комунікативна* – культура продукує конкретні правила та способи комунікації;
- *нормативна (регулятивна або захисна функція)* – є наслідком необхідності підтримки визначеного збалансованого відношення людини та навколишнього середовища, як природного, так і соціального;
- *знакова (семіотична)* – знання та прочитання вербальних і невербальних систем образів культур народів;
- *ціннісна (аксіологічна)* – з її допомогою кристалізуються базові основи спільного життя людей, артикулюються смисли їх існування та породжуються еталонні ціннісні орієнтири;
- *духовно-моральна* – виховна роль культури;
- *споживацька (релаксаційна)* – функція зняття стресу, напруження [3].

На сучасному етапі серед науковців немає єдиної думки щодо визначення видів, форм, типів та галузей культури. Як правило, *галузями культури* вважаються такі сукупності норм, правил і моделей поведінки людей, які складають відносно замкнену галузь у складі цілого. Так, економічна, політична, професійна та інші види діяльності дають підставу виділити їх у самостійні галузі культури.

Типами культури називають такі сукупності норм, правил і моделей поведінки людей, які складають відносно замкнуті галузі, але не є частинами одного цілого. Наприклад, українська або китайська культура – такі самобутні і самодостатні явища, які не належать реально існуючому цілому.

Форми культури належать до таких сукупностей правил, норм і моделей поведінки людей, які не можна вважати повністю автономними утвореннями; вони не є також складовими частинами якогось цілого. Висока або елітарна культура, народна культура і масова культура належать до таких форм, тому що вони є особливими способами вираження художнього змісту. Вони відрізняються набором прийомів та художніх засобів, авторством, аудиторією, рівнем виконавської майстерності.

Видами культури вважають такі сукупності правил, норм і моделей поведінки, які є різновидами більш загальної культури. Наприклад, субкультура є таким різновидом панівної (загальнонаціональної) культури, яка належить великій соціальній групі і відрізняється деякою своєрідністю.

Духовну та матеріальну культуру правильніше вважати *комбінованими* або *комплексними* утвореннями. Їх можна назвати наскрізними явищами, що пронизують і галузі, і типи, і форми, і види культури.

Окремі види культури не можна віднести лише до матеріальної або до духовної. До *матеріально-духовних видів культури* належать: економічна культура, політична культура, правова культура, екологічна культура, естетична культура.

З огляду на вищесказане, культуру самовиховання особистості можна вважати окремою галуззю культури, оскільки вона характеризує самостійний вид людської діяльності і виконує основні функції культури. В той же час її можна віднести і до матеріально-духовних видів культури наряду з правовою, екологічною, естетичною культурою.

Звернемось до визначення та змісту поняття «самовиховання».

Сучасна психолого-педагогічна думка визначає загальний зміст самовиховання як усвідомлену, планомірну діяльність людини, спрямовану на вироблення в собі бажаних якостей [2; 4; 5; 6]. Діяльність з самовиховання, як і будь-яка інша, є своєрідним соціальним досвідом, який первісно нікому не даний і яким необхідно оволодіти. Самовиховання є особливою стороною виховного процесу і виділяється на такому етапі розвитку особистості, коли вона починає ставитись до себе як до суб'єкта педагогічного впливу. Виникаючи як результат та наслідок виховання, самовиховання розвивається та функціонує за своїми внутрішніми правилами, згідно з якими особистість визначає певні цілі, ідеали відповідно суспільним і своїм власним критеріям, розробляє програму роботи над собою, тобто визначає зміст і завдання самовиховання, обирає методи і засоби досягнення бажаних результатів, здійснює самоконтроль за процесом самовиховання, вносить необхідні корективи.

Самовиховання є специфічною діяльністю людини, основними принципами якої є: усвідомленість, цілеспрямованість, активність, позитивне спрямування, демократичність, єдність виховання і самовиховання. Воно потребує певного рівня розвитку особистості: її інтелекту, вольових процесів, зрілої самосвідомості. Виступаючи як специфічна діяльність людини, самовиховання передбачає формування у неї потреби у свідомому саморозвиткові. Ця потреба і відрізняє самовиховну активність від усякої іншої.

У процесі самовиховання зовнішні вимоги трансформуються у внутрішні регулятори поведінки та життєдіяльності. При цьому роль психологічних механізмів самовиховання відіграють відповідні установки і образи, що трансформуються в стійкі мотиви особистості. Також важливу роль відіграє система ставлень особистості до себе (самоствлення, яке відображається у самооцінці), інших людей, навколишнього світу. Дослідниками визначаються різні фактори, що суттєво впливають на самовиховання: самопізнання і мотивація самовиховної діяльності, здатність до саморегуляції, організація виховного процесу, що сприяє самовихованню, самоактивність особистості, розвиток вольової сфери. Науковці виділяють ще такий фактор, як бажання самозміни, самовдосконалення особистості, а також необхідність позитивного емоційного фону. Рушійними силами самовиховання виступають протиріччя між потребами, інтересами, цілями, бажаннями особистості, і рівнем розвитку необхідних для їх здійснення особистісних сил.

Більшістю науковців у структурі самовиховання виділяються такі компоненти, як: мета, зміст, завдання, засоби та результат. У змісті самовиховання традиційно виділяються наступні напрямки: розумове, моральне, трудове, естетичне, фізичне [2; 4; 5; 6].

Загальною умовою педагогічного управління процесом самовиховання учнів або студентів є оптимізація процесу засвоєння особистістю зовнішніх вимог і перехід виховних можливостей діяльності у внутрішні засади для активізації роботи особистості над собою.

Сучасне розуміння феномену самовиховання ґрунтується на засадах свідомої життєтворчості особистості, її здатності до самостійного і відповідального мислення та діяльності. При цьому самовиховання розглядається не просто як система спеціальних методів і прийомів роботи над собою, а як організація всього способу життя людини з метою досягнення особистісного і професійного самовдосконалення.

Що стосується особливостей студента гуманітарного факультету, він має більше можливостей для оволодіння гуманістичними цінностями, і відповідно, для самовиховання особистості. Студент гуманітарного факультету університету (майбутній вчитель) вивчає досить широке коло наук (гуманітарні, філософські, суспільствознавчі), отримує більш глибокий суттєвий аналіз важливих явищ світу. Його рисами є спрямованість на майбутнє, самовизначення. Його пізнавальні інтереси в певній галузі знань і практичної діяльності поєднуються з більш широким пізнавальним ставленням до дійсності, з потребами осмислити її.

Особливості самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету полягають, на нашу думку, в його змістовному наповненні, використанні потенційних можливостей для самовиховання педагогічних і фахових дисциплін, а також створенні відповідного виховного середовища. Так, наприклад, у самовихованні студента-філолога важливого значення набуватиме розвиток гуманістичної спрямованості його особистості, розвиток моральних якостей, культури мовлення; емоційної виразності. Велику роль для формування філолога має вивчення історії, традицій, культури тієї країни, мову і літературу якої він викладатиме; розвиток різних видів пам'яті; фонематичного слуху тощо.

Великі потенційні можливості в активізації самовиховання має, на нашу думку, відповідний рівень викладання дисципліни психолого-педагогічного циклу та фахових дисциплін, а також спрямована на ідею самовиховання система виховної роботи університету.

На нашу думку, дисципліни психолого-педагогічного циклу мають бути спрямовані на формування культури самовиховання студента, надавати йому необхідні знання і вміння, підвищувати мотивацію самовиховної діяльності.

Інтегрувати ці знання, вміння і навички має спеціально розроблений спецкурс. Проте ці умови не зможуть активізувати процес самовиховання студентів, якщо в університеті не буде створено спеціальне виховне середовище, спрямоване на самовиховання, самовдосконалення і самореалізацію особистості майбутнього фахівця, не будуть використані можливості інституту кураторства, позааудиторних форм виховної роботи (гуртків, клубів, студій тощо).

Підготовка майбутнього фахівця не може обмежуватися лише передачею визначеної суми знань і формуванням професійних умінь і навичок. Вона має пов'язуватись з формуванням певної системи цінностей, характерних для представника тої чи іншої спеціальності. Тому самовиховання особисті майбутнього студента гуманітарного факультету, на наш погляд, не доцільно розглядати лише як професійне самовиховання. Адже кінцевою метою самовиховання є формування цілісної, гармонійно розвиненої особистості.

Таким чином, культуру самовиховання особистості можна визначити як цілком самостійну галузь культури. Вона передбачає, з одного боку, знання та використання особистістю всього комплексу методів, прийомів і засобів самовиховання, з іншого – її здатність до саморозвитку, до життєтворчості як соціального явища. Оволодіння культурою самовиховання допомагає формуванню особистості як суб'єкта саморозвитку, самотворчості, організатора своєї життєдіяльності, що є сьогодні однією з найважливіших компетенцій в умовах євроінтеграційних процесів.

Список літератури: 1. *Бачинин В.А.* Духовная культура личности: Филос. очерки. – М.: Политиздат., 1986. – 171 с. 2. *Карпенчук С.Г.* Самовиховання особистості: Науково-методичний посібник / Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 214 с. 3. *Культурология. Учебное пособие // Под ред. доц. Н.Н.Фоминой, проф. З.О.Джамашвили, доц. Н.О.Свечниковой.* – СПб: СПбГУ ИТМО, 2008. – 483 с. 4. *Оржеховська В.М.* та ін. Посібник з самовиховання. – К.: ІЗМН, 1996 – 192 с. 5. *Рувинский Л.И., Соловьёва А.Е.* Психология самовоспитания. Учебное пособие для вузов. – М.: Просв., 1982. – 143с. 6. *Середа І.В.* Активізація самовиховання студентів: виховна робота у ВНЗ: Монографія. – Миколаїв: «Іліон», 2008. – 276 с. 7. *Соловей М.І., Демчук В.С.* Виховна робота у вищому навчальному закладі. – К., 2003. – 257 с.

І.В. Середа

КУЛЬТУРА САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Автором статті здійснено аналіз та співвіднесення понять «культура» і «самовиховання» особистості. Визначені основні аспекти культури самовихо-

вання особистості та шляхи їх формування на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей університету.

И.В. Серeda

КУЛЬТУРА САМОВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Автором статьи осуществлён анализ и соотнесение понятий «культура» и «самовоспитание» личности. Определены основные аспекты культуры самовоспитания личности и пути их формирования на примере студентов гуманитарных специальностей университета.

I.V. Sereda

CULTURE OF PERSONALITIE'S SELFEDUCATION

The author of the article made the analysis and correlation of concepts “culture” and “selfeducation” of a personality. The main aspects of culture of personalitie's selfeducation and the ways of its development on the example of humanitarian specialities of universitie's students are defined.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2010

УДК 37.017.92

*С.М. Тарасова,
м. Миколаїв, Україна*

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПРОСТОРИ КУЛЬТУР

Система освіти пов'язана із глобальними процесами, що відбуваються у світовому соціокультурному просторі. Відомо, що людина – центр суспільства. Тому рівень розвитку і стану суспільства залежить від духовного та інтелектуального потенціалу людини. У системі середньої загальної освіти носієм духовності є вчитель. За словами В. Кременя: «робота з духовного розвитку дитини неможлива без відповідної кваліфікації вчителя».

Як зазначається у Концепції естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: «Сьогодні набуває все більшого визначення розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур із власними дискурсами» [3, 4]. Для нового стилю мислення характерне поняття культурної різноманітності: «культура», «культура особистості», «націо-